

УДК: 343.54

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.112>

ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Чекмарьова І.М.,*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
та кримінології**Одеський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-3167-2144***Резніченко Г.С.,***кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Одеський державний
університет внутрішніх справ**ORCID: 0000-0001-6386-4154*

Чекмарьова І.М., Резніченко Г.С. Порухення недоторканності житла: проблеми кваліфікації.

Метою даної статті є всебічний аналіз проблематики, пов'язаної з кваліфікацією кримінальних правопорушень, які стосуються порушення недоторканності житла, у контексті чинного кримінального законодавства України. У статті здійснено комплексний розгляд складу кримінального правопорушення, його кваліфікаційних ознак та особливостей, використовуючи методи системного аналізу, компаративістики та емпіричного дослідження. Автори акцентують увагу на законодавчій неоднозначності трактування поняття «житло», що породжує численні труднощі під час правозастосування. Зокрема, зазначено проблеми, що виникають при розмежуванні цього кримінального правопорушення з іншими правопорушеннями, такими як хуліганство або перевищення службових повноважень. Важливим аспектом є також дослідження доведення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. У роботі наголошується, що встановлення умислу правопорушника часто супроводжується складнощами, що негативно впливає на об'єктивність судового розгляду та достаточну кваліфікацію діяння. Проаналізовано чинну нормативну базу, що регулює відповідальність за порушення недоторканності житла, та виявлено її недоліки, серед яких відсутність чіткого визначення термінів і процедур, що застосовуються до подібних кримінальних правопорушень. Окремо розглянуто питання щодо необхідності законодавчих змін, які включають уточнення поняття «житло», створення більш прозорих механізмів перевірки законності службових дій, а також посилення відповідальності за зловживання владою під час виконання таких дій. Результати дослідження свідчать про нагальність удосконалення законодавства для забезпечення більш ефективного захисту громадян від посягань на їхню недоторканність. У висновках запропоновано низку рекомендацій, які можуть сприяти зняттю кількості помилок у правозастосуванні, підвищенню рівня захисту прав громадян та забезпеченню балансу між правами особи і суспільними інтересами. Зокрема, рекомендовано створення єдиних стандартів для тлумачення понять і проведення службових дій, що дозволить підвищити рівень правової визначеності у цій сфері.

Ключові слова: кваліфікація кримінальних правопорушень, кримінальна відповідальність, порушення недоторканності житла, склад кримінального правопорушення, права особи.

Chekmaryova I.N., Reznichenko H.S. Violation of the inviolability of housing: problems of qualification.

The purpose of this article is to provide a comprehensive analysis of the issues related to the qualification of crimes involving the violation of the inviolability of housing under the current criminal legislation of Ukraine. The article offers an in-depth examination of the composition of such crimes, their qualifying features, and specific characteristics using methods of systemic analysis, comparative studies, and empirical research. The authors emphasize the legislative ambiguity in interpreting the term "housing," which creates numerous challenges in the application of the law. Specifically, the article identifies difficulties in distinguishing this offense from other related crimes, such as hooliganism or abuse of authority. A significant aspect of the study is the exploration of challenges in proving the subjective side of the crime. The work highlights that establishing the perpetrator's intent often involves

complexities that negatively affect the objectivity of judicial proceedings and the final qualification of the act. The analysis of the existing legal framework governing liability for violations of housing inviolability revealed several shortcomings, including the absence of clear definitions of key terms and procedures applicable to such crimes. The article also addresses the need for legislative changes, such as clarifying the concept of "housing," creating more transparent mechanisms for verifying the legality of official actions, and strengthening liability for abuses of power in this context. The findings of the study underline the urgency of improving legislation to ensure more effective protection of citizens from encroachments on their inviolability. The conclusions include a series of recommendations aimed at reducing errors in law enforcement practices, enhancing the protection of citizens' rights, and achieving a balance between individual rights and public interests. Notably, the recommendations emphasize the need for unified standards for interpreting key terms and conducting official actions, which would increase legal clarity in this area.

Key words: qualification of criminal offenses, criminal liability, violation of the integrity of housing, composition of a criminal offense, individual rights.

Постановка проблеми. Порушення недоторканності житла є однією з важливих проблем у сфері захисту прав людини, оскільки зачіпає основоположні принципи приватності та безпеки громадян. У законодавстві України недоторканність житла гарантована Конституцією (ст. 30) [1], а також Кримінальним кодексом України (ст. 162) [2], який передбачає кримінальну відповідальність за порушення цього права. Однак на практиці виникають труднощі при кваліфікації даного правопорушення, що зумовлено недостатньою чіткістю термінів, неоднозначністю норм і складністю доведення складу кримінального правопорушення. Актуальність цієї проблеми полягає у необхідності удосконалення правових норм для забезпечення реального захисту громадян від неправомірних посягань на їх приватне житло. Відсутність однозначних визначень термінів, що стосуються поняття «житло», а також проблеми доведення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення значно ускладнюють правозастосування та ведуть до правових прогалин.

Стан опрацювання проблематики. Вирішенню питань кримінально-правової характеристики шахрайства приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних учених: В.Т. Маляренко, В.П. Шибіко, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова, І.І. Петрухін, П.І. Салій та інші.

Метою дослідження є аналіз проблем кваліфікації кримінального правопорушення, а саме, порушення недоторканності житла та розробка рекомендацій для вдосконалення законодавчих норм з урахуванням сучасних реалій.

Об'єкт дослідження – порушення недоторканності житла.

Предмет дослідження – порушення недоторканності житла: проблеми кваліфікації.

Завданням дослідження є вивчення юридичного визначення та складу кримінального правопорушення, порушення недоторканності житла, дослідження проблем правозастосування та розмежування цього кримінального правопорушення з іншими, аналіз існуючих прогалин у законодавстві та практиці доведення складу кримінального правопорушення, а також запропонування рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правових актів для поліпшення правозастосування та захисту прав громадян.

Виклад основного матеріалу. Недоторканність житла в правовому контексті є одним із основоположних прав людини, що гарантує захист особистої свободи та приватного життя. Це поняття означає заборону будь-якого незаконного втручання у приватний простір людини, включаючи будинок, квартиру чи інше житло. Недоторканність житла є необхідною умовою для збереження індивідуальної гідності та безпеки, а її порушення може бути наслідком загрози правам та свободам людини. В Україні питання недоторканності житла закріплене на конституційному рівні. Стаття 30 Конституції України проголошує, що кожен має право на недоторканність свого житла, і ніхто не може проникати до нього без відповідного дозволу, за винятком випадків, передбачених законом [1]. Цей принцип є важливим для забезпечення прав і свобод громадян, адже він гарантує захист від будь-якого несанкціонованого втручання у приватне життя.

Основні правові норми, що регулюють захист житла, зосереджені у Кримінальному кодексі України. Зокрема, стаття 162 КК України визначає порушення недоторканності житла як кримінальне правопорушення, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне проникнення до приміщення без згоди його власника або мешканця [2]. Ця стаття встановлює відповідні санкції, які можуть включати штрафи, арешт чи позбавлення волі. Крім того, законодавство передбачає й інші норми, що регламентують порядок здійснення обшуків та інших процесуальних дій, спрямованих на дотримання прав громадян і забезпечення законності під час проведення слідчих дій. Однак, незважаючи на наявність цих норм, їх застосування на практиці часто ускладнюється через не завжди чітке визначення термінів і невизначеність у правозастосуванні.

Правова природа порушення недоторканності житла полягає в тому, що це правопорушення зачіпає основоположні права людини на приватність, свободу та безпеку. Недоторканність житла є гарантією того, що кожна людина має право на захист свого приватного простору від непроханих гостей, державних органів чи будь-яких інших осіб без належних підстав [4, с. 56–62]. Це право спрямоване на забезпечення недоторканності особистого життя людини, що є невід'ємною частиною її прав та свобод. Порушення цієї недоторканності може відбуватися у вигляді незаконного проникнення, обшуку, вилучення майна або інших дій, що здійснюються без належних підстав чи санкцій.

Аналіз законодавчих актів, що регулюють це питання, показує, що в Україні питання захисту недоторканності житла відображено в основних правових документах, зокрема в Конституції та Кримінальному кодексі. Стаття 30 Конституції України гарантує недоторканність житла, зазначаючи, що ніхто не має права проникати в житло без відповідної згоди власника або без дозволу передбаченого законом [1]. Кримінальний кодекс України, зокрема стаття 162, передбачає кримінальну відповідальність за незаконне проникнення до житла, що є основною правовою нормою, яка захищає це право [2]. Проте, питання порушення недоторканності житла також регулюються іншими правовими нормами, що визначають порядок проведення обшуків, затримань, а також захисту прав осіб під час проведення слідчих дій.

Існують різні види порушень недоторканності житла, кожен із яких має свої особливості та юридичні наслідки. Незаконне проникнення є найпоширенішим і найбільш очевидним порушенням, яке може відбуватися у вигляді фізичного входу в житло без дозволу власника. Таке проникнення може відбуватися зловмисниками або посадовими особами, що діють без належних повноважень. Іншим видом порушення є обшук, який проводиться правоохоронними органами за наявності відповідних підстав і з дотриманням процесуальних норм. Проте обшук, проведений без належних підстав чи санкцій суду, є порушенням прав людини та недоторканності житла. Вилучення майна під час обшуку або іншої слідчої дії також є можливим порушенням прав власника, якщо це відбувається з порушенням встановлених законом процедур. Усі ці види порушень потребують ретельного контролю та дотримання законності для захисту прав громадян та запобігання зловживанням [5, с. 324–330].

Кваліфікація порушень недоторканності житла є важливим етапом правозастосування, оскільки від правильного визначення складу кримінального правопорушення залежить ефективність захисту прав громадян. Кримінально-правові ознаки порушення недоторканності житла включають як об'єктивні, так і суб'єктивні складові. Об'єктивно це, насамперед, незаконне проникнення в житло без дозволу власника, що може бути здійснене шляхом примусового відкриття дверей або вікон, а також інші способи, що порушують право людини на недоторканність приватного простору (Конституція України, ст. 30) [1]. Суб'єктивні ознаки включають намір особи, який може бути як прямим, так і непрямим. Наприклад, якщо особа усвідомлює, що її дії призводять до порушення недоторканності житла, але все одно діє, це вже свідчить про умисел. (Кримінальний кодекс України, ст. 162) [2].

Особливості кваліфікації правопорушень, що пов'язані з недоторканністю житла, пов'язані з необхідністю чіткого розмежування між різними видами правопорушень. Наприклад, незаконне проникнення в житло може бути частиною більш складного кримінального правопорушення, такого як крадіжки, хуліганства або перевищення повноважень посадовими особами. В таких випадках важливо правильно визначити, чи є проникнення самостійним складом, чи лише елементом іншого правопорушення. (Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 6 листопада 2009 р.) [3]. Крім того, необхідно враховувати, хто саме здійснив порушення – приватна особа чи державний орган. У разі, коли правоохоронці проводять обшук без дотримання належних процесуальних норм, це також є порушенням прав і може мати серйозні наслідки [9].

Порівняння порушення недоторканності житла з іншими правопорушеннями, що мають схожі ознаки, допомагає краще зрозуміти специфіку цього кримінального правопорушення. Наприклад, хуліганство часто супроводжується агресивною поведінкою і може включати проникнення в чужий простір, але його мета – створення атмосфери страху або порушення громадського порядку [4, с. 56–62]. У разі незаконного проникнення ж основна мета – порушення права людини на недоторканність її житла, що є більш інтимним і особистим простором [7, с. 78–83]. З іншого боку, правопорушення, пов'язані з перевищенням службових повноважень, можуть бути схожими за ознаками, якщо державні посадовці незаконно входять у житло без належних підстав. У таких випадках важливо правильно встановлювати межі правомірності дій і наявності або відсутності дозволу на проникнення [5, с. 324–330].

Правозастосування у випадках порушення недоторканності житла часто стикається з проблемами через неоднозначність деяких норм законодавства. Судова практика показує, що навіть коли

справа доходить до розгляду у суді, виникають труднощі із правильним визначенням складу кримінального правопорушення та кваліфікацією дій винної особи. Наприклад, у випадках, коли обшук проводиться без належної санкції суду, питання, чи є це порушенням недоторканності житла, часто викликає дискусії серед юристів та суддів [5, с. 324–330].

Практичні труднощі у кваліфікації правопорушень пов'язані з необхідністю доведення умислу та встановлення конкретних обставин, які підтверджують факт незаконного проникнення. Окрім цього, часто виникають складнощі у відмежуванні кримінального правопорушення, пов'язаного з порушенням недоторканності житла, від інших правопорушень із подібними ознаками, таких як крадіжка або хуліганство. Це спричиняє правову невизначеність і може стати причиною винесення помилкових вироків [6, с. 201–204].

Випадки неоднозначного застосування правових норм часто виникають через різне тлумачення термінів та норм законодавства. Наприклад, суди іноді розглядають обшук, проведений без належних підстав, як випадок, що не підпадає під порушення недоторканності житла, а лише як процесуальну помилку. Така ситуація призводить до різних рішень у подібних справах, що погіршує правову визначеність і не захищає права громадян у повній мірі.

Для покращення захисту прав громадян та ефективного правозастосування в сфері недоторканності житла необхідно внести зміни до законодавства. Зокрема, важливо чітко визначити термін «недоторканність житла», щоб уникнути розбіжностей у тлумаченні законодавчих норм. Це дозволить уникнути ситуацій, коли правозастосування стає невизначеним і неефективним [8, с. 109–116]. Необхідно також деталізувати процедуру проведення обшуків та чітко визначити випадки, в яких вони можуть проводитися без санкції суду, аби запобігти зловживанням та порушенню прав людини [9]. По-перше слід удосконалити статтю 162 Кримінального кодексу України, уточнивши порядок та умови проникнення в житло, що допоможе чітко відрізнити правомірні дії від незаконних [6, с. 201–204]. Це створить правову основу для судів і правоохоронних органів, що забезпечують більш надійний захист права на недоторканність житла.

Одним із важливих кроків є впровадження навчання для правоохоронців, щоб підвищити їхню обізнаність у питаннях, що стосуються порушення недоторканності житла, і забезпечити дотримання закону. Слід також запровадити інформаційні кампанії для громадян, які допоможуть їм краще розуміти свої права та реагувати у разі порушень. Щоб підвищити контроль над правомірністю дій правоохоронних органів, можна створити незалежний орган перевірки, який буде слідкувати за дотриманням законодавства під час проведення обшуків та інших процесуальних дій. Також варто розглянути можливість створення спеціалізованих суддівських груп, які б розглядали справи, що стосуються порушення недоторканності житла, що сприятиме більш об'єктивному та кваліфікованому підходу до вирішення таких справ.

Висновки. Недоторканність житла є основоположним правом людини, яке гарантує захист приватного простору від будь-яких неправомірних посягань. Однак аналіз законодавства та судової практики свідчить, що реалізація цього права стикається зі значними викликами. Нечіткість окремих норм, складнощі у їхньому тлумаченні та неоднозначність у правозастосуванні створюють правову невизначеність, яка загрожує ефективному захисту громадян. Для вирішення цих проблем необхідне комплексне вдосконалення законодавства. Це передбачає чітке визначення поняття недоторканності житла, уточнення складу кримінального правопорушення та деталізацію процедур, пов'язаних із проведенням обшуків і слідчих дій. Такий підхід не лише знизить ризик зловживань, але й підвищить довіру до правоохоронної системи.

Не менш важливим є удосконалення правозастосування. Це включає навчання для правоохоронців і суддів, які часто стикаються з цією категорією справ, а також створення механізмів контролю за дотриманням прав людини під час втручання у приватний простір. Особливу увагу слід приділити забезпеченню прозорості дій посадових осіб, що виконують обшуки або вилучення майна.

Захист недоторканності житла – це більше, ніж юридична норма. Це фундаментальне право, що забезпечує громадянам почуття безпеки, свободу та приватність. Його ефективна реалізація є важливою умовою дотримання верховенства права та зміцнення демократичних принципів у державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 23.11.2024).
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.11.2024).
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 6 листопада 2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення 21.11.2024).

4. Лук'янчук В.О. Невідкладні слідчі дії: теорія та практика. Київ: Освіта України, 2022. 268 с.
5. Баран М.П. Нормативно-правове забезпечення управління розвитком вищої школи за роки незалежності України. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4. С. 324–330.
6. Тадика Є. Порушення недоторканості житла: проблеми кваліфікації та відповідальності. *Молодий вчений*, № 12 (64), 2018. С. 201–204.
7. Жмур Ю.М. Підстави криміналізації злочину порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи. *Часопис Київського університету права*. № 2, 2021. 170 с.
8. Джужа О.М., Тичина Д.М. Побудова синергетичної моделі соціолого-правового підходу в теорії віктимологічного моделювання. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2(67). С. 109–116.
9. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 21.11.2024).